

Nº 0
Junh
1991

TOTI

REVISTA MESADÈRA DETH C.N.L. DERA VAL D'ARAN

*Comerçant! otelèr! Hè conéisher
eth tòt establiment en tot amassà-
te ara campanha de normalisacion
lingüística der aranés per miei de:
Pannèus, papèrs de sucre, bosses
de crompa, listat de prètzi, cartes
de menú, targetes, aubarans, eca,
eca.*

*Es vòsti clients ac demoren, e era
Val d'Aran tanben!*

Aranés òc, brembà-te'n!

TOTI

Revista mesadèra deth C.N.L. dera Val d'Aran

CONSELH GENERAU D'ARAN

DIRECCION GENERAU DE POLITICA LINGÜISTICA DERA GENERALITAT DE CATALONHA

EDITE

C.N.L. DERA VAL D'ARAN
Cò de Saforcada, s/n
Tel.: 64 00 92
25530 Vielha

DIRECCION

Frederic Vergès Bartau

CONSELH DE REDACCION

Manuela Ané Brito
Jovita Ané Sanz
Joan Leja Cadena

IMPRIMÍS

Copinart
C/ Castèth s/n
25530 Vielha

COLLABÒREN

Antòni Porras
Antòni Ruiz
Genís Roca
Pèpe Gasa
Joan Besson
Francesc Concellon
Musèu dera Val d'Aran

DEPAUS LEGAU

L-1092-1991

*Era Direccion e eth Conselh de Redaccion non
s'identifiquen pas tostemp damb es opinions e
articles que vien signats.*

SOMARI

EDITORIAU	3
CONSELH GENERAU	4
PUBLICACIONS DETH C.N.L.	11

EDITORIAU:

En tot ròmpen...

Tamb gran gòi e satisfaccion encetam aguesta editoriau, e açò ac hèm pr'amor de dus motius, era un, determinat pera gessuda ara lum publica d'aguest nau TOTI, que sage de respòner atau as naues exigéncias e moments socio-culturaus que aué viuem en nòste parçan, e des que toti n'èm protagonistes. Eth huelheton TOTI que enquia ara auie estat er informatiu deth C.N.L dera Val d'Aran a complit eth sòn prètzhèt, e donc per açò, a calut renauí-lo, e vosati planvoluts liegedors, ètz es qu'auetz era paraula entà balhà-mos era vòsta opinion e criteri d'aguesta naua edicion que demorarà dubèrta a toti aqueri que i volguen préner part tamb era sua collaboracion.

Er aute motiu, istoric qu'ei es eleccions entara reinstauracion deth nòste Conselh Generau d'Aran, celebrades eth 26 de mai darrèr e qu'a demorat entà fòrça des nòsti concitudans lèu desbrembat, mès que gràcies ara temarduria e era fèrma e assolidada voluntat de d'auti, s'a artenhut aguesta reparacion istorica dempús de 157 ans en que estèc avalit peth liberalisme deth primèr tèrç deth sègle XIX per man dera Regenta Mª Cristina en 1834, liberalisme plan respectable entara Corona e que demorèc estampat en ua naua Constitucion, er Estatut Reiau d'abriu deth madeish an.

En aguesta dusau quinzena de junh se constituic aguest nau Conselh qu'aurà d'amiar entà deuant e desvolopar era Lei de Règim Especiau dera Val d'Aran, aprovada eth 28 de junh d'arunan peth Parlament de Catalunya, eth prètzhèt non ei pas planèr e plan per açò que demane era unitat de toti e anar amassa entà arténher eth plen desvolopament dera madeisha e demostrar ath mond qu'auem estat capables d'acadiar eth passat tamb eth present.

* * *

ETH CONSELH GENERAU D'ARAN

Pr'amor des eveniments qu'a viscut era Val d'Aran en aguesti darrèri dies e entà aprigondir ena informacion des diuèrsi organismes sus eth Conselh Generau, nos posse a hèr en aguest n° 0 d'aguesta nauèra revista TOTI un recorrut ath long dera istòria enquia aué d'aguesta institucion.

Entad açò sajaram en primèr lòc er estudi des institucions araneses tamb era fin de poder percéber en ua venedça de conjunt, era organisacion politico-administratiua d'Aran abantes e dempús des reformes de Jaime II.

Era conquista romana a despriet deth sòn regim imperialista, tamb era sua politica, en generau atiranta, respectèc era organisacion des pòbles primitius e ei atau que, enes primèri sègles dera nòsta era, era organisacion d'Aran ère semblada ara dera organisacion romana ena Convenarum, subergessent, totun, en aqueth eth caractèr impausat per un pòble de pastors, tamb es sòns membres o decurions alistats entermiei es notables e eth Conselh format pes ``consòls'' (1), persones es mès subergessentes, amiades per quate magistrats, qu'ère eth tribunau qu'entenie en toti es ahèrs dera curia.

Ena vielha Edat Mieja, tamb tota probabilitat, es vesins, amassats en patriarcau familha, formauen eth ``vesiau'' o ``vediau'', que verie èster eth primitiu grad d'associacion en Aran. Eri batalhauen e reglamentauen es ahèrs dera comunautat, e açò ac hègen en un lòc que podie èster un prat (2), ua tèrra o plaça ath dejós deth tradicionau arbe (costum tanben basca).

Mès enlà pr'amor der augment dera poblacion, enes amassades o assemblades sonque intervengueren es ``vesins'' mès importants, qu'alistèren enter eri delegats tamb era fin d'amendrir eth sòn nombre. Era basa sociau d'aguest estat ère eth regim comunau de peisheus, bòdski e aigües, e eth fondament dera sua

subsintència eth bestiar. Atau, totes es cartes e fors de prumeries dera Edat Mieja auien per objècte determinar era estenuda d'aguesti bens comunaus tanhents ara Val, e era natura des drets exercits sus eri pes parçans vesins.

Era propietat particulara ère confinada ath casau (lat. > casalis) e bères tèrres deth torn.

Entath sègle XIII er organisme fondamentau dera administracion aranesa ei era ``universitas'' o collectivitats deth pòble, que se nos manifeste en tres façons. Era mès ampla, que podem aperar ``plen dera universitas'', ère constituida, teoricament, per toti es vesins, e es sues amassades se hègen plan en Cap d'Aran plan en Santa Maria de Mijaran, ath cant dera nomentada ``Pèira de Mijaran''.

(1) Remy Comet, *L'enclave espagnole du Val d'Aran. ``These Droù''. Tolosa, 1929.*

(2) Segon J. Soléi Santaló ``La Vall d'Aran'', eth Plan Batalhèr, planhèth que se trape en bòsc de Baricauva se ipòden veir aué esbaussi de parets, e qu'ère eth lòc a on s'amassauen es bailes entà ``batalhar'' es ahèrs dera Val.

Ua auta intermieja, e qu'ei era que s'impausarà definitivament, la formauen es ``consòls'' o magistrats municipaus des viles, e, fin finau, era mès restrenhuda, o Corts, nomentada pes consòls des poblacions, es compausants dera quau podien èster botjats annaument.

Era assemblada intermieja, ei a díder, era des consòls municipaus, ei era que s'amassèc entàs actes de mès transcendència de fins deth sègle XIII, coma estèc era confirmacion des pruelètges pes lòctenents malhorquins (1.298-1.313) pr'amor deth convengut d'Argelés de 29 de junh de 1.298, enter Felip IV de França e Jaime II d'Aragon on acordèren plaçar era Val d'Aran en sequèstre d'un tresau imparciau, en aguest cas eth rei de Malhòrca en tot se solucionau eth plèit pera sua possession, e en agost de 1.313 tamb era fin d'alistar era deputacion que deuie prestar jurament

en Lhèida a Jaime II (3)

Un viatge artenhut eth reconeishement d'Aran ath reiaume d'Aragon, Jaime II, ath confirmar es sòns pruelètges (Querimònia), entamenèc ua sòrta de reformes. Es consòls des municipis poirien alistar Corts annaus, qu'amassa tamb eth baile generau, governarien eth territòri, mès non se nomentarien Corts, senon ``procuratores paciarii vel consiliarii'' (4). Era ``universitas'' aranesa contunharà en èster era arròda fondamentau der engranatge administratiu dera Val en periòde 1313-27. E era mission deth governador ère en sintèsi, representar eth rei e de defèner es aranesi, mès ei era ``universitas'' era que tracte dirèctament tamb era monarquia, sense contactes d'auança tamb aqueth.

Eth primèr representant reiau en Aran siguec eth baile. Entà darrerries deth sègle XII o prumeries deth XIII, auien es reis bailes en Aran, primèr un entà tota era Val e mès tard un per cada terçon o tresau pert deth país, en tot acabar per confoné-se eth terçon e era bailia. Es nomentaments èren entà tota era vida, e a viatges, èren ereditaris, mès en definitiua çò de normau ei que eth cargue s'estaque a ua familha. Es designats auien era bailia ``iuxta forum Barchinone, sicut tui antecessores firmitir tenerunt, scilicet, XI denarium et XI sestarium de omnibus directis, donis et acquisitionibus nostris quocumque modo inde provenientius et lezdam de mercato de Salarduno''. Autant era persona com es bens deth baile demorauen jos especiau emparament deth rei, en tot menaçar tamb sevères penes ad aqueth que ``baiuliam istam in aliquo contradiceret''.

Pendent eth sègle XIII i auec tres bailes en Aran, un per terçon e semble èster que eth de Vielha, dilhèu per èster aguest cap-lòc d'Aran, auec ua certana preeminència sus es auti tamb era fin de poder actuar, balhat eth cas, coma representant reiau en tota era Val.

Pròva d'aguesta primautat n'ei eth testimòni balhat per Portolan de Vielha e Sanç de Montcorbau eth 1.312 quan diden que es bailes deth terçon de Vielha auien ua cròça o baston de quauqui pès de longada tamb eth sagèth d'Aragon, e ath delà un hèr entàs ordalies (5) judiciais, en eth que i ère escrincelat er escut d'Aragon, e que

(3) *Aguesta deputacion siguec constituïda per Guilhèm Arnaut de Montcorbau, Joan de Casarilh, Raimon Arnaut de Castelhèrs, Guilhèm de Santa Maria de Cap d'Aran, Guilhèm de Montanèr, Bernard de Castelvaquèr e Sanç de Canau, es quaus eth deluns 12 d'agost de 1313, ena capèla deth palai reiau de Lhèida e en representacion des aranesi, prestèc jurament de fidelitat a Jaime II.*

(4) *Querimonia. Valls Taberner, Privilegis..., doc. VII.*

(5) *Pròves que ena Edat Mieja hègen es acusats e que se tiegen entà esclarir era sua culpabilitat o innocència.*

quan es auti bailes n'auien besonh d'eth, l'ac demanauen ath de Vielha.

Era bailia d'Aran

A arraic des acòrds de Poissy de 26 d'abriu de 1313 que determinèren eth reencossament d'Aran ara Corona d'Aragon e der informe deth conselhèr de Jaime II, Berenguer d'Argelaguer sus er estat anarquic dera Val, favorit aguest pera politica "doça" des governadors de Malhòrca pendent es ans que demorèc en sequèstre era Val e es lutes parçòeres enter pro rei d'Aragon e pro rei de França, botgèren a Jaime II a préner ua sòrta d'importantes mesures tamb era fin que era monarquia podesse exercir era sua autoritat.

Entad açò creèc era Bailia Generau d'Aran. Eth nau cargue se designe comunament tamb eth nòm de "baiulus et administrator generalis" e "procurator vallis nostre Aranni ac castellanus seu alcaidus Castri Leonis" (6). Tamb açò era Val d'Aran siguec era quatau bailia generau ath cant dera de Catalonha, València e Malhòrca.

Eth nomentament de primèr baile generau d'Aran esqueiguec en cavalèr

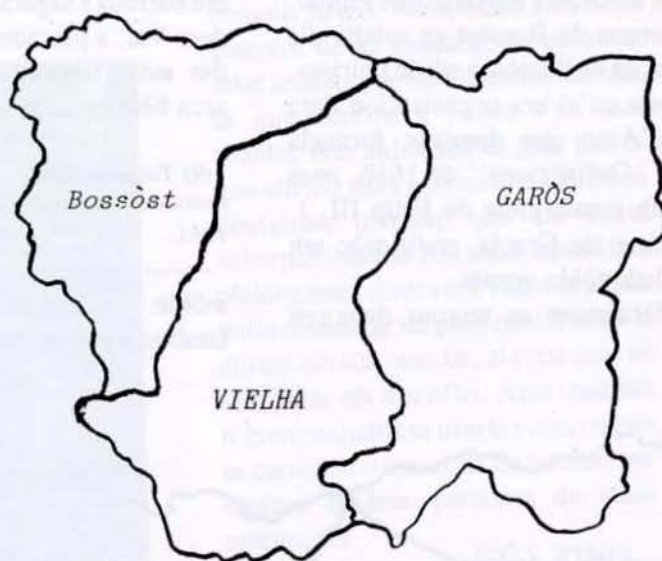
Guilhèm de Castelnou, conselhèr de Jaime II, deth 18 d'agost de 1313

enquiara sua mòrt, a darrèrs de 1314. Es atribucions deth baile en sintèsi èren: amiar era justícia enter es poblants, percéber es tributs, poder hèr apareaments en matèria de penes, exceptat enes de mòrt e mutilacion de membres, e nomenar es tres bailes, un per terçon, es

quaus peth sòn cargue, percebien eth "retrodecimum", ei a díder, era detzau des detzaus.

Era Val d'Aran ère dividida en circumscripcions que prenen eth nòm de terçons e que plan segur èren agropaments de pòbles entàs profitaments comunaus. Cada terçon constituïe era bailia. Es primères notícies documentades coneishudes que hèn referéncia a divisions administratiues vien de darrèrs deth sègle XII, atau en 1196, Pèir II autrege a Portolan dera Mòga era bailia de Garòs e es sòn entorns enquia Cap d'Aran. Ei en reinatge de Jaime I que s'artenh era division fundamentau deth terrador aranés en tres terçons, en tot comprèner cadun d'eri era tresau part dera Val. Aguest madeish rei autrege eth 30 de noveme de 1220 a Guilhèm de Vielha era bailia de Vielha, que s'escampilhaue de Garòs enquia Arròs (7). Eth 5 d'agost de 1259 confirme eth rei a Arnaut de Betlan era balhança o donacion que Pèir eth Catolic, sa pair, auie hèt a Portolan dera Mòga dera bailia de Garòs, e fin finau, eth 5 de junhsèga de 1267, Jaime I nomentèc a Raimom de Bossòst baile deth parçan comprènt enter Arròs e Canejan.

Segon J. Reglà Campistol, un document sens dia (8), mès tanplan

Division territorialau des sègles XIII ath XVI (Terçons).

corresponent ath periòde (1313-27) nomenate es poblacions agropades enes tres terçons o bailies ja coneishudes e que son:

a) Eth terçon e bailia de Garòs tamb: Cap d'Aran, Tredòs, Pujo, Bagergue, Unha, Salardú, Gessa, Arties, Laspan e Garòs.

b) Eth terçon e bailia de Vielha tamb: Casarilh, Escunhau, Betren, Castel, Vielha, Casau, Gausac, Vilac, Santa Gèmma, Sant Germés, Mont, Montcorbau, Betlan, Aubèrt, Vila e Arròs.

c) Eth terçon e bailia de Bossòst tamb: Begós, Benós, Vilamòs, Arres, Arró, Sentels, Sant Vicenç, Bossòst, Les, Canejan e Bausen.

(6) *Valls Taberner, Privilegis...*

(7) "rivo de Garos usque ad rivum de Ros"

(8) *Doc. 107, apend. II*

En documents de 1280 gessen autes denominacions des terçons de Vielha e de Bossòst. Eth primèr ei designat tamb eth nòm de terçon de Romincosa, eth dusau, tamb eth de "Layriça".

Mès enlà, cada terçon se subdividic en dus que sigueren per tant en totaus sies, aperats ara indistintament terçons

o sexterçons. Eth nòm de Romincosa serà eth Marcatosa d'aué (9). Eth terçon de Gardès se subdividic en: terçon d'Arties e eth terçon de Pujòlo. Eth terçon de Bossòst se subdividic en: terçon de Bossòst e eth de Lairissa. Aguesta qu'ei era organisacion dera Val d'Aran que demorèc formada enes "Ordinacions" de 1616, enes que eth comissionat de Felip III, J. Francisco de Gracia, codifiquèc eth dret deth pòble aranés.

Modèrnament es terçons demoren atau:

Division territorial deth sègle XVI enquiath XIX (Sèxterçons).

Eth Conselh Generau

Cadun d'aguesti terçons qu'auem descrit auie un conselh especiau e d'aguesti conselhs de terçon se formaue eth Conselh Generau d'Aran. Es conselhèrs generaus èren sies, un per cada terçon e èren votats enes eleccions dera Val per sies prodms que nomentauen es conselhèrs de terçon, un per cada terçon tanben. Ath delà, i auie, trs auditors de compdes, un o mès procurators fiscaus e un procurator de praubi.

Es nòms des persones dables entà conselhèr en cada terçon èren escrits en cedules de pergamin, e cadua d'eres calada ath laguens d'ua cartocha de husta aperat "redolin", èren caperats

tamb cera e calats en cadua des bosses que i auie jos eth titol de "Bossa de conselhèr deth terçon...", e aguesta ère barrada e sagerada tamb eth sagèth dera Val, e plaçades, amassa tamb es des autes terçons, ath laguens d'ua arca hèta entà tau objècte. Aguest

(9) Totun Marcatosa ja ei nomenat tamb motiu deth viatge de Jaime I entara Val en 1265.

mòble ère de husta, tamb tres pans tamb es sues corresponentes claus, en

tot èster era ua en poder deth governador generau dera Val, e ena sua absència, mòrt o vacant, deth jutge dera Val, e en sòn defect deth baile de Vielha o eth sòn lòctenent, e es autes dues, eth primèr an les sauvauen es conselhèrs de Pujòlo ed'Arties, eth dusau an es de Vielha e de Marcatosa, eth tresau an es de Bossòst e de Lairissa, e atau s'anauen succedint ena sua possession.

Aguesta arca ère plaçada ath laguens der armari dera Val. Es clauetèrs hègen jurament de salvar es claus e de non daurir que sonque enes cassi determinats enes Ordinacions dera Val. Eth sòn incompliment ère punit tamb era pena capitau.

Era eleccion de conselhèrs se hège cada an eth primèr d'imege de seteme ena glèisa de Sant Aurenç (10), dempús d'auer entenut era missa der Esperit Sant ena glèisa parroquiau de St. Miquèu de Vielha. Aquiu se trège era arca dera limanda e dempús de campar s'auesse estat forçada ath deuant de toti, eth notari e secretari daurien era arca e ne trègen es bosses de conselhèr, en començar pera deth terçon de Pujòlo e ara seguida es autes. Un viatge

daurida era de Pujòlo publicament per un mainatge de dètz ans, se'n trège toti es redolins, en tot compdà-les un a un, e les calauen ath laguens d'un vaishèth de veire de còth ample, caperat tamb un toalhon, e, plaçat en un lòc vistable, eth gojatòt ne trège un de redolin, en tot da-l'ac ath secretari, e aguest, en tot trèi-ne era cedula deth laguens, la liegie en nauta veu, en tot amuishà-la ath governador e conselhèrs, e er afavorit tamb aqueth nòm, s'ère dable e non auie pas cap d'empediment segon es Ordinacions en vigor, ère nomenat conselhèr e prior de Pujòlo entar ende an. En cas de nullitat, se passauè trèir ua auta cedula.

Dempús se segondaue era cerimonia entàs conselhèrs d'Arties e Gardès. Vielha (Castièro), Bossòst (Quate Lòcs) e Vilac (Marcatosa) auien dues bosses, ua entara vila e era auta entara rèsta deth sòn respectiu terçon e un an s'alistaue eth conselhèr d'ua bossa e tar aute dera auta, segon era prioritat designada, tament atau que cada terçon auie tanben sonque un conselhèr.

Un viatge alistats es conselhèrs se hège era treiguda de "Bosses de sindics" tamb er orde d'un pertaute des terçons: primèr, Pujòlo; dusau, Arties; tresau, Vielha; quatau, Marcatosa; cincau, Lairissa; siesau, Bossòst. Dempús se'n trège d'aguesta bossa de sindics un redolin, e, liejut eth nòm der afavorit, aguest ère nomenat Procurator e Sindic dera Val.

Es eleccions particulars entà cada terçon se hègen tamb 27 bosses, enes quaus i èren remercats es nòms des persones dables entàs oficis, e, plaçades ena madeisha forma adès nomenada. En terçon de Pujòlo era treiguda se hège, un pertaute pes lòcs que se trafen plaçats a ua e ua auta arriba der arriu Unhòla, ei a d'ider per orde que segufs: Gessa, Salardú, Unha, Tredòs, Bagergue, e atau successiuament. En terçon d'Arties, un an se hège pera vila deth madeish nòm, e un aute entath lòc de Gardès.

(10) Glèisa gotica qu'ère plaçada ena part nauta deth passag de Vielha en sòn cant quèr. Sigüec esbaussada per orde de Pascual Madoz en 1835 pendent era prumèra guèrra carlina.

auti clauetèrs, dempús d'auer estat demorats aguesti enquias nau deth maitin, es conselhèrs presents auien eth dret de hèr petar es pans des

Arca, bosses e redolins tenguts enes eleccions entath Coselh Generau.

En de Vielha (Castièro) se hège un pertaute tamb aguest orde: Casau, Vielha, Betren, Vielha, Gausac, Vielha, Escunhau e Casarilh, Vielha, eca. En de Marcatosa, un an se hège pera vila de Vilac, e es dus ans a seguir pes auti lòcs de terçon, tamb aguest orde: Mont, Vila, Vilac, Arròs, Betlan, Vilac, Montcorbau, Aubèrt, Vilac, eca. En de Lairissa: Arró, Vilamòs, Benós e Begós, Arròs, eca. En de Bossòst se hège era eleccion un an pera vila de Bossòst, e er aute pes lòcs deth terçon d'aguest biais: Bossòst, Canejan, Bossòst, Les, Bossòst, Bausen, eca.

Mès enlà aguestes eleccions se heren ena clastra dera glèisa parroquiau de Vielha de St. Miquèu, pr'amor que ena de St. Aurenç non podien pas hèr-se aqueres coma cau senon ath laguens dera madeisha, en tot convier en passar era ceremonia entara clastra adès nomentada, cada an eth dimenge abantes de Martror (11).

Es eleccions en aguest dia non podien pas adia-se (12) jamès, plan que, en cas d'abséncia deth governador o es

absents. Prèstes es eleccions se hège a conéisher as auantatjats es oficis tamb qu'auien estat alistats, en tot auer aguesti eth dret d'acceptacion o renóncia laguens es dètz dies aqueri que se trapauen laguens era Val, e de vint dies entàs absents, e se laguens d'aqueth plaç non complien, èren considerats còp sec per renunciats e quègen enes penes impausades pes Ordinacions.

Eth dimenge dempús dera hèsta de Martror, es elejuts jurauen eth sòn cargue ena glèisa de St. Aurenç deuant eth governador e tamb assisténcia der oficiau gleisèr. Se bèth un des elejuts non compareishesse ar acte e non dèsse garantida, ère considerat renonciat e quège ena pena de 60 sòus, era mieitat d'eri se tiegen entàs despenes dera Val e era auta entara persona que l'auie de substituïr. Un carrèr es conselhèrs auien acabat eth sòn mandat, non podien èster designats conselhèrs de nau enquia passats tres ans, en torn que, entara eleccion com a sindics o comptador, sonque se requerie un an de non auer ofici.

Tanpòc se podien comolar dus oficis ath còp.

Entà èster conselhèr o sindic calie èster maridat o aué-ne estat e auer complit 30 ans. Non podien està-ne es enemics de sa majestat, es qu'auien estat acusats per bèra causa criminau, es que tanhien a bands s'un mes abantes non auien hèt es patz toti es que eth dia dera extraccion siguessen deutaies, tostemp que eth deute suberpassèsse de 100 sòus, aqueri que pleidegèssen contra era Val; s'er aliatat volie començar un pleit contra era Val durant eth sòn mandat, alavetz auie de renonciar eth sòn ofici. Atau madeish n'èren exclusits es usurèrs com tanben es carnicèrs o maserèrs de bestiar, per entèner qu'èren persones de maus sentiments.

Eth governador generau ère eth que representaue era autoritat reiau e ère revestit de jurisdiccion ordinària e bèri còps dera suprèma. Exercie era justícia en nòm deth rei. Cada governador generau, abantes de préner possession deth sòn cargue, jurauè observar e sauvar toti es pruelètges, usi, costums e libertats dera Val e es Constitucions de Catalonha.

Jurament que se hège deuant es conselhèrs e prodms dera Val, ena glèisa de Mijaran. En finalisar eth sòn comandament o ara fin de cada trièni, auie de balhar compde dera sua gestion, o auer taula de justícia tostemp que siguesse requerit pes conselhèrs dera Val, per gràcia balhada eth 12 de junhsèga de 1336 peth rei Pèir III. En tot daue compdes o auie taula de justícia non podie autrejear cap de perdon de delictes.

Era sua demorança ère en Castèth-Leon (Es Bòrdes), mès en 1616 se trasladèc aguesta entà Vielha e era preson entath castèth dera madeisha vila.

Ath cant deth governador generau se trapauè un jutge ordinari, eth quau contunhèc d'auer audiéncia en Castèth-Leon toti es diuendres entà comoditat des vesins dera part baisha dera Val.

Entà mantier er orde public e era acaça des delinquents, atau com entà

hèr complir e executar es ordes e mesures deth governador o deth jutge, i auie, ena Val, es bailes, qu'auien de hèr jurament deth sòn cargue deuant eth governador.

Era Val tanben auie ath delà un notari e un regent principau entà amiar es procèsi, memoriaus e d'auti actes judiciais que convenguesse hèr o portar deuant deth governador o deth jutge.

Eth debat des ahèrs comuns dera Val, e eth de cadun des terçons, se hège de prumèr enes conselhs parciaus de cada terçon, e s'aperaue as còssos de cada lòc per se credien convenient amassar eth conselh. En cas d'aué-se d'amassar eth Conselh Generau, eth conselhèr e prodòm de cada terçon auient d'anar entà Vielha, e en pagament se les daue peth sòn terçon 3 rals per dia que i estauen en anar, vier e demora. Se i anaue bèra ua mès, es despenes les auie de pagar eth conselhèr de mès des sòns pròpris bens.

Aguestes dotze personas, ei a díder es sies còssos e es sies prodòm, constituïen eth Conselh Generau. E es vòts des còssos e prodòm de quate terçons, se consideraue coma acòrd fèrme, tament coma se siguesse prenut per unanimitat.

Eth Conselh Generau non se podie pas amassar que sonque enes cassi següents: de jurar eth governador o jutge, o en cas d'arribar tara Val quauque ministre de Sa Majestat extraordinari qu'ac demanèsse; eth dia d'extraccion d'oficis dera Val, e en d'auti cassi que s'auessen d'espèdir ahèrs tan grèus e d'importància. En toti es auti cassi non podien pas amassà-se, e s'ac hège non auien pas dret es sòns assistents a cap de paga. Eth còsso o prodòm que non assistisse pas entath conselh eth dia que eth sindic li merquèsse, auie de pagar des sòns bens privats totes es diètes des personas amassades e peth dia o dies que i estèsse en arribar, e eth sindic les crubaue e les liuraue as amassats, que en part servien entà pagament, e que es terçons les dauen alavetz de mens.

S'ath liurà-les-ac eth sindic auessen arrefús deth terçon es sies diètes, auient de restitui'c, jos era pena de pagar quate còps de mès.

Es còssos e prodòm qu'anauen entà conselh deuïen, entà estauïar despenes ath terçon respectiu, sajar d'apariar es ahèrs lèu, e se s'i estauen mès de çò calut, a conèisher des auditors de compdes, perdien es diètes des dies qu'auien estat ena amassada.

Cada conselh de terçon auie un libe blanc a on i anotauen es deliberacions d'aqueth, atau coma es conselhs generaus.

Quan enes conselhs de terçon se tractaue de bèth ahèr qu'interessèsse a bèth parent des elejuts enquiath dusau grad de consanguinitat, alavetz er afectat per tau parentatge non podie pas assistí-i ne dar eth sòn vòt.

Es còssos auient era obligacion de guardar subertot pes praubi, veudes e orfanèus, atíe-les, non agreujà-les tamb despenes, e aque non se les hessen pas aufenses, en auer de jurar deuant deth governador eth respecta'c. Tanben èren obligats d'amiar un mètge ordinari, en tot pagà-lo es malaus a rason de 2 rals per vesita. Eth Comun dera Val pagaue aa aguest 50 escuts annaus e enes talhes que se hègen entà arremassar era nomentada quantitat se cargaue mès as rics en profit des praubi.

Eth sindic generau ère eth que se n'encuedaue d'amiar es finances e de tractar es ahèrs e pleits dera Val. Auie un libe d'entrades e gessudes, qu'auie de presentar as auditors de compdes. Tractaue es ahèrs dera Val tamb França, atau com es "patzeries", recebie es cartes oficials e hège es convocations des conselhs generaus. Cada an, eth 16 de seteme, auie de balhar compdes ena vila de Vielha, dempús de finir eth sòn ofici. Auie de paga 1600 sòus jaquesi, e non podie gèsser dera Val sens permís des còssos o dera màger part d'eri, e, en cas d'absència o malautia, ère obligat a méter un substitut, qu'auie d'èster deth platz de toti o dera mager part des còssos o conselhèrs.

Ua des sies obligacions capdaus ère era defensa des Constitucions de Catalonha e es Pruvelètges dera Val; per açò en bères escadences representaue era Val ena oposicion de quauques disposicions arbitràries o contràries as nomentats Pruvelètges dera Val.

(11) *Totsants.*

(12) *Deishar entà un aute dia*

Era fin deth Conselh Generau

Es prumèri atemptats contra eth regim peculiar dera Val se heren entà mieis deth sègle XVIII pr'amor deth centralisme borbònic. En 1821 s'includic era Val en corregiment de Talarn, deth quau se'n desseparèc per decision deth Conselh Generau deth dia prumèr de seteme deth nomenat an. Era darrèra session deth Conselh siguec era deth 2 de seteme de 1827 e en 1834 siguec avalit pera regenta Mª Cristina

Era reinstauracion deth Conselh Generau

Era Disposicion Addicionau Prumèra der Estatut d'Autonomia de Catalonha, en tot amassar un desir exprimit pes aranesi en procès d'eleboracion der Estatut per miei dera associacion de vesins "Es Terçons", ordène eth restabliment dera organisacion administratiua tradicionau dera Val d'Aran, plan actualisada.

Eth 28 de junh de 1990, eth Parlament de Catalonha aprovèc era Lei de Regim Especiau dera Val d'Aran, era quau sage balhar compliment ad aguest manament estatutari en tot restablir eth Conselh Generau e eth Sindic d'Aran.

Eth 26 de mai d'enguan amassa tamb es eleccions municipaus se heren tanben es prumères entath Conselh Generau e que dèren aguest resultat per terçons:

Pujòlo Electors: 595.

Coalicion Aranesa: 163, *Unitat d'Aran:* 148, *Partit Popular:* 43.

Conselhèrs: Jaime Geli Noguero (Unitat d'Aran), Victor León Plana (Coalicion Aranesa).

Jusèpa Caubet Delseny (Unitat d'Aran).

Marcatosa Electors: 276

Coalicion Aranesa: 453, Unitat d'Aran: 513, Partit Popular: 160.

Moment en qu'era mèsa d'edat formada pes conselhèrs, Rafèl Sanmartí, Francès Medan e Miquèu Almansa, pren jurament as Conselhèrs elejuts.

Arties-Garòs Electors: 413

Coalicion Aranesa: 174, Unitat d'Aran: 119.

Conselhèrs: Jesús Rodríguez Martíñez (Coalicion Aranesa), Rafel Sanmartí Alvarez (Unitat d'Aran).

Castièro Electors: 2302

Coalicion Aranesa: 950, Unitat d'Aran: 587.

Conselhèrs: Jusèp Calbetó Giménez (Coalicion Aranesa), Amparo Serrano Iglesias (Coalicion Aranesa), Jusèp Solà Castel (Coalicion Aranesa),

Coalicion Aranesa: 110, Unitat d'Aran: 111.

Conselhèrs: Santiago Vidal Ordóñez (Unitat d'Aran)

Lairissa Electors: 273.

Coalicion Aranesa: 97, Independents: 94.

Conselhèrs. Francès Medan Joanmartí (Coalicion Aranesa)

Quate Lòcs Electors: 1338

Conselhèrs: Emili Medan Anè (Unitat d'Aran), Miquèu Almansa Calzado (Unitat d'Aran), Mª Pilar Busquets Medan (Coalicion Aranesa)

Eth dia 17 de junh se constituïc eth Conselh Generau d'Aran. Era votacion se hec ena sedença deth madeish tamb es resultats que seguissen:

Mª Pilar Busquets Medan: 7 vòts.
Francès Medan Joanmartí: 6 vòts.

En tot seguir era tradicion istorica, toti es assistents ar acte entestats tamb es drapèus e estandarts des sies terçons e des glèises parroquiaus araneses, se dirigiren dera glèisa de St. Miquèu ara de Santa Maria de Mijaran, ena quau es elejuts jurèren eth sòn cargue. Eth conselhèr Miquèu Almansa Calzado, president dera mesa d'edat en tot lheuà-se e adreça-se ath public assistent proclamèc era constitucion deth Conselh Generau d'Aran, en aguest moment istoric totes es campanes dera Val d'Aran sigueren banduïdes.

Er acte estèc presidit peth conselhèr de Governacion dera Generalitat de Catalonha Josep Gomis, Ramón Companys, delegat territorial dera Generalitat en Lhèida, Josep Grau, president dera Deputacion de Lhèida, Albert Vila, Director Generau d'Ahèrs Interdepartamentaus dera Generalitat, Joan Sala, Director Generau d'Administracion Locau, amassa tamb es autoritats locals araneses.

A despiet de non auer estat declarat dia hestèr entara Val d'Aran, era nauta assisténcia de public a toti es actes ei pròva deth sentiment e espèr qu'a eth pòble aranés en aguesta reinstaurada institucion. Ad aqueri qu'an prenut era responsabilitat istorica d'amià-la entà deuant ac agen tostemp present e que non desbremen pas jamès entà qu'an estat alistats, en cas contrari, Diu les ac demane e eth pòble les jutge.

Moment en que M. Pilar Busquets se dirigís ath public coma naua Sindica.

Moment dera intervencion deth Conselhèr de Governacion dera Generalitat de Catalonha, Sr. Gomis en tot clausurar er acte dera Constitucion deth Conselh Generau d'Aran.

EDICIONS DETH C.N.L. DERA VAL D'ARAN

CONDES (Colleccion ``Era Gabarra''
Editoriau Era Galèra)

TITOLS:

- 1.- *Era legenda de Guilhèm Telh* (*)
- 2.- *Era Auca d'òr* (*)
- 3.- *Era gargolha sabenta* (*)
- 4.- *Eth anhèth nere* (*)
- 5.- *Era estèla verda* (*)
- 6.- *Eth pintor deth vent* (*)
- 7.- *Açò ei arrats compdats* (*)
- 8.- *Eth monard Chimino* (*)
- 9.- *Era hèsta en humarau.*
- 10.- *Eth sharmant explorador.*
- 11.- *Eth diable presomit.*
- 12.- *Es aventures de Flor e de Mosqueta.*
- 13.- *Ena barca de pare.*
- 14.- *Es cartes de Còia.*
- 15.- *Bernat eth vèrme.*
- 16.- *Era rata Rita.*
- 17.- *Nòda.*
- 18.- *Era viroleta e era camisa de dromir.*

Eth prètz per unitat ei de 225 pta. e 3 exemplars 600 pta.

COMICS (Editoriau Nabau, Barcelona)

- PINOCHO (Aranés-Catalan) (*)
- HEIDI (Aranés-Catalan) (*)
- ALI BABA
- TOM SAWYER

Eth prètz ei de 600 Pta.

(*) Non demoren exemplars d'aguesti titols.

PUBLICACIONS EDITADES PETH C.N.L.

CORS D'ARANÉS
1.000 Pta.

ESCRÍUER ARANÉS
300 Pta.

**ARAN, PES CAMINS DERA NÒSTA
ISTÒRIA** 600 Pta.

FORMULARIS ADMINISTRATIUS
300 Pta.

VACANCES EN ARANÉS
225 Pta.

MUSICA D'ARAN
1.000 Pta.

PUBLICACIONS A GÉSSER:

- 1.000 ARREPERVERIS COMENTATS.
- NOVELLES: *Emilia*. Gerard de Nerval
Racondes fantastics. Edgar Poe.
Ua victima dera sòrt. Muller.
- Recueilh des òbres corresponentes ath 1èr.
Concors Literari 1.990.
- PETIT DICCIONARI. Frederic Vergés.
- ROBIN HOOD. Comic.
- 350 MOTS.

HUELHETONS:

- TOTI, Noticiari Aranés. Colleccion de 93
numèrs.
- ERA CODINA ARANESA. Recèptes
tradicionaus.
- TRIPTIC: *Es drets lingüistics des ciutadans
ena Val d'Aran.*

CONTRIBUÍS ARA CAMPANHA DE SENSIBILISACION DAMB:

- Samarretes.
- Pega-solets.
- Para-soleis tath coche.

Article 3
Era Val d'Aran non pòt demò
division territoriala pròpia de Cat
madeisha. En aqueri cassi en q
dera Administracion dera Gener
que era Val d'Aran s'intègre ena
cions o de servicis territoriaus de

En aquest sens, aquesta Lei restituis as aranesi de biais
actualisat ua estructura administratiua, que, sens damnatge
dera organizacion municipau, pòt hèr possibla era gestion
mès immediata d'aqueres atribucions qu'afecten dirècta-
ment es interèssi dera organizacion administratiua pròpia,
era normalisacion, er emparament e er ensenhament der
aranés e era mantenença des sues singularitats culturaus.

TÍTOL 1

Disposicions generaues.

... Quasqu'atras que non siuen reservades am
Plen deth Co' Generau.

Article
Es co'

cossent tamè çò qu'est

amb er article 15.2

rau.

Cor Article 1

—1 Aquesta Lei restablís e actualise e
administratiua pròpia d'Aran, cossent d
cion Addicionau prumèra der Est

—2 Aran ei ua entitat t
agropacion des territòris mur
Bòrdes, Bossòst, Canejan, Le
e Vilamós, qu'a personalitat juridic
e autonomia entath compliment

Article 1
Eth Conselh Generau
reglament anic de foncionament
era l' vigenta.

Article 2

s deth C

ARANÉS ÒC, BREMBA-TE'N

m ac.
reguladori

—1 Era Comission d'

—2 Eth Plen ei form

—1 Er aranés, varietat dera lengua occitana e propia
d'Aran, ei oficiau ena Val d'Aran. Tanben ne son eth cata-
lan e eth castelhan, d'acòrd damb er article 3 der Estatut
d'Autonomia de Catalonha.

—2 Cossent damb er article 3.4 der Estatut d'Autono-
mia de Catalonha, er aranés a d'èster objècte d'ensenha-
ment e d'especiau respècte e proteccion, e se n'a de garan-
tir er us tant en sistèma educatiu, com ena actiuetat dera
Administracion dera Generalitat de Catalonha e des mieis
depenents dera CCRTV, en territòri d'Aran.

—3 Aquesta organizacion en sòn reglament organic.

Article 9

—3 Era Generalitat e es institucions d'Aran an d'a-
lòptar es mesures que s'an de besonh entà garantir eth
oneishement e er us normau der aranés e entà possà-ne
era sua normalisacion.

—4 Era Generalitat e es institucions d'Aran an de vel-
ar pera mantenença, era promocion e er espendiment dera
cultura aranesa.

TÍTOL 3

Eleccion e constitucion deth Conselh

vidís en sies circoscripc.
ons istorics formats per: Pujo-
larcata, Lairissa e Quate Lòcs.
bres deth Conselh Generau es circo-
son integrades pes territòris municipi-

ijòlo ei integrat pes territòris municipi-
ergue, Salardú-Unha e Gessa.
ies e Garòs ei integrat pes territòris
e Garòs.

sièra ei integrat pes territòris municipi-
Casarilh, Betren, Vielha, Gausac e